

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta

PRAVIDLA SAZBY DIPLOMOVÝCH PRACÍ

Eduard Polách

České Budějovice 1998

PRAVIDLA SAZBY DIPLOMOVÝCH PRACÍ

Eduard Polách

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta
České Budějovice 1998

URL originálu: <http://www.pf.jcu.cz/~edpo/pravidla/pravidla.pdf>

Datum poslední aktualizace: 26. 1. 2000

Tato publikace smí být volně kopírována a šířena v elektronickém i v tištěném tvaru. Připomínky a dotazy směřujte na autora.

E-mail: edpo@pf.jcu.cz

Obsah

Úvodem	5
I. Náležitosti dokumentu	7
Desky	7
Patitul	7
Protitul	8
Titul	8
Anotace	8
Poděkování	8
Prohlášení	8
Obsah	9
Seznam obrázků	9
Kapitoly	9
Literatura	10
Rejstřík	12
Přílohy	13
II. Rozvržení stránky	15
Okraje stránek	15
Řádkový rejstřík	16
Záhlaví a paty	16
Číslování stránek	16
Sloupce	17
Svislé zarovnání	17
Obrázky	17
III. Sazba textu	19
Lámání odstavců	19
Lámání řádek	19
Neoddělitelné prvky	19
Dělení slov	20
Šířky mezer	20
Interpunkce	21
Uvozovky	21
Závorky	21
Tři tečky	21

Pomlčka	22
Spojovník	22
Lomítko	22
Zkratky	22
Datum	23
Čas	24
Čísla	24
Matematická sazba	24
Abecední řazení	25
IV. Formátování textu	27
Základní text	27
Titulky	28
Hierarchické číslování	29
Vyznačování	29
Popisky a legendy	30
Záhlaví a paty stránek	30
Poznámky	30
Texty programů	31
Tabulky	32
Literatura	33
Rejstřík	35

Úvodem

Jedním z kritérií hodnocení diplomové práce je kvalita formální úpravy předloženého dokumentu, která je závislá na přítomnosti předepsaných náležitostí a důsledném dodržování typografických pravidel sazby. Těmito pravidly je korigována sazba textu i celková úprava dokumentu z pravopisného, funkčního a také estetického hlediska. Pravopisná pravidla definují, kromě všeobecně známých, i takové aspekty zápisu textu, jako předepsané použití znamének interpunkce či přípustné tvary zkratk. Respektování funkčních pravidel je nutné pro zajištění použitelnosti dokumentu, především po stránce přehlednosti a čitelnosti textu. Estetická složka pravidel je reflexí typografické tradice a vkusu.

Tato publikace vznikla na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Je určena studentům i učitelům – všem, kteří se na formální úpravě dokumentů diplomových prací podílejí nebo ji hodnotí. Nelze ji ovšem chápat jako závaznou normu, protože velkou část zde popisovaných pravidel lze uplatnit pouze při počítačové sazbě dokumentu prostřednictvím sázečního programu nebo dostatečně kvalitního textového editoru. Skrovné formátovací prostředky psacích strojů uplatňování většiny typografických pravidel prakticky znemožňují.

Následující text je členěn do čtyř kapitol. V první kapitole jsou vyjmenovány všechny požadované formální náležitosti dokumentu diplomové práce a popsány jejich vlastnosti. Druhá kapitola probírá rozvržení plochy stránky, čili vytvoření sazebního obrazce vymezením okrajů a sloupců stránky. Zabývá se též realizací záhlaví a paty, číslováním stránek, rozmístěním obrázků a svislým zarovnáváním obsahu stránky. Ve třetí kapitole jsou uvedena pravidla pro lámání odstavců a řádek textu, používání interpunkčních znamének a sazbu zvláštních prvků textu. Čtvrtá kapitola doporučuje vhodný formát pro základní text, zvýrazněná slova, titulky a další prvky sazby.

V oddílu Literatura, uvedeném za poslední kapitolou, cituji knižní publikace a normy, z nichž jsem při psaní těchto Pravidel vycházel. Další poučení v nich může nalézt i čtenář.

Pro vyhledávání informací je k dispozici kromě knižního obsahu i podrobný pojmový rejstřík, uvedený na posledních stránkách.

Ke studiu těchto Pravidel nejsou potřebné žádné speciální předběžné znalosti. Předpokládám nicméně, že čtenář je obeznámen se základními typografickými pojmy a se základními postupy, používanými při počítačové sazbě dokumentů v textových editorech a sázečích programech.

I. Náležitosti dokumentu

Ve stanoveném termínu je nutno odevzdat dva výtisky dokumentu diplomové práce, které jsou vyžadovány pro potřeby školy. Jeden z nich je zařazen do fondu knihovny pedagogické fakulty, druhý si ponechá katedra. Oba musí být vytištěny na kvalitním papíru a svázaný. Standardně se používá lepená vazba do tuhých desek, výtisk pro katedru však zpravidla smí být svázan i některým z náhradních způsobů (do desek s hřebenem, šrouby nebo spirálou), podle dohody s vedoucím diplomové práce.

Běžné listy knižního bloku uvnitř desek vazby dokumentu jsou formátu A4 (210 × 297 mm) a z téhož druhu papíru. Všechny listy nestandardních rozměrů či kvality (například barevná grafika, tištěná na tužším a hladším papíru) se řadí zpravidla až na konec knižního bloku, jako příloha. Stránky bloku se rozlišují na *levé* (neboli *sudé*) a *pravé* (*liché*), podle polohy vůči hřbetu knihy na rozevřené dvoustraně. Potištěny mohou být buď levé i pravé nebo jen pravé stránky bloku. Více žádoucí je ovšem tisk oboustranný.

Blok v průhledných nepotištěných deskách začíná titulní stránkou, jinak první stránka bloku obsahuje pouze tzv. *patitul* nebo je prázdná. Prázdná se ponechává i poslední stránka bloku, proto je někdy nutno zařadit na jeho konec prázdný list. Při použití lepené vazby je knižní blok zavěšen do desek pomocí *předsádky*, která však není chápána jako jeho součást – je z jiného druhu papíru, není potištěna a její stránky se nezapočítávají při číslování.

Desky Na přední straně desek se standardně uvádí pouze označení „diplomová práce“ a jméno diplomanta. Volitelně lze uvést též název práce, sídlo školy a rok odevzdání práce, případně i název školy. Jméno diplomanta a název práce nebo označení „diplomová práce“ může obsahovat i hřbetní řádka desek, orientovaná zdola nahoru. Zadní strana a vnitřní strany desek se ponechávají prázdné.

Grafická úprava desek by měla ladit s grafickou úpravou textu uvnitř knižního bloku. Potisk či ražba desek se však obvykle realizují na zakázku a diplomant je může ovlivnit jen velmi málo.

Některé typy vazby používají průhledné plastové desky. Průhledné desky se nepotiskují ani jinak neupravují, první stránkou knižního bloku však potom musí být stránka titulní.

Patitul První stránka knižního bloku se ponechává v diplomové práci většinou prázdná, může však obsahovat tzv. *patitul*, tvořený několika základními údaji. Uvést lze například jméno autora, název práce a označení „diplomová práce“.

Volí se střízlivá grafická úprava a decentní písmo (obvykle stejné jako pro základní text), aby patitul jen mírně oživoval jinak prázdnou plochu stránky. Místo patitulu může být na čestnou první stránku umístěno také *poděkování*.

Protititul Při oboustranném tisku se druhá stránka knižního bloku (první levá stránka, protilehlá k následující stránce titulní) ponechává prázdná nebo je řešena společně s následující stránkou jako titulní dvoustrana, eventuálně na ni lze umístit vhodnou ilustraci či fotografii.

Titul Titulní stránkou je standardně druhá pravá stránka knižního bloku. Při oboustranném tisku lze ovšem titul řešit i v rámci dvou stránek (viz *protititul* výše), jako titulní dvoustránku.

Vzhledem ke své důležitosti a výjimečnému postavení v dokumentu musí být titul v ploše stránky resp. dvoustránky zvlášť pečlivě rozvržen. Obsahuje název práce, označení „diplomová práce“, jméno diplomanta (a případně i jméno vedoucího práce), úplný název školy, fakulty a katedry, sídlo školy a rok obhajoby práce (resp. rok jejího dokončení a odevzdání).

Anotace Levá stránka, následující za stránkou titulní, se využívá k umístění *anotace*. Anotace je stručná a výstižná charakteristika obsahu práce o rozsahu několika řádek základního textu. Může být případně uvozena decentním titulkem („Anotace“), ovšem název práce ani jiné formální údaje se již zpravidla neuvádějí.

Poděkování Krátké poděkování osobám a organizacím, které se podílely na výsledku práce (vedoucímu, konzultantům apod.), se uvádí na samostatné pravé stránce buď za stránkou anotace nebo (místo patitulu) na čestné první stránce knižního bloku. Používá se týž druh a stupeň písma jako pro základní text a obyčejný nebo kurzivní řez.

Prohlášení Na další stránce v pořadí (tj. levé nebo pravé, jak vyjde) se uvádí

*Příklad grafické úpravy titulní stránky
diplomové práce*

KVADRATURA **KRUHU**

Diplomová práce

Koloman Hranatý

Jihočeská univerzita
Pedagogická fakulta
Katedra informatiky

České Budějovice 1997

text prohlášení ve tvaru „Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně, a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu“ (nebo podobně). Pod textem prohlášení může být uvedeno jméno nebo podpis diplomanta.

Jinak lze na stránku s textem prohlášení umístit i různé další formální údaje, jako například upozornění na vlastnictví obchodních značek, které se v textu práce vyskytují. Zvolený druh i stupeň písma je opět týž jako pro základní text a řez obyčejný nebo kurzivní.

Obsah Obsah je tvořen titulkem („Obsah“) a seznamem hesel, která lokalizují polohu význačných oddílů v dalším textu dokumentu. Hesla obsahují text úvodního titulku příslušného oddílu (vzoru hesla) a číslo stránky jeho výskytu, přičemž pořadí hesel v seznamu odpovídá pořadí jejich vzorů v dokumentu.

Začátek obsahu se umísťuje na první pravou stránku za stránkou prohlášení. Jeho titulek je vhodné naformátovat shodně jako titulky kapitol (oddílů hlavní úrovně), ovšem bez případného čísla kapitoly. V heslech mohou být čísla stránek zarovnána k pravému okraji pomocí tabulátorů. Příslušnost čísel k titulcům pak může být opticky vyznačena nějakými vodicími znaky (například tečkami), zvláště pokud jsou vzdálenosti mezi titulky a čísly stránek v heslech velké. Při menším počtu hesel čísla stránek zarovnána být nemusí, od titulků se pak oddělují pouze obyčejnou nebo širokou mezerou.

Obsah musí být stručný a přehledný – při velkém počtu titulků v dokumentu se do něj zařazují jen titulky jedné až dvou hlavních úrovní. Podrobné „podobsahy“ mohou být případně uvedeny na začátcích jednotlivých kapitol. Hesla stejných úrovní musí být v obsahu totožně formátována, hesla různých úrovní by naopak měla být opticky rozlišena (použitým řezem nebo stupněm písma, odsazením od levého okraje apod.).

Seznam obrázků Seznamy obrázků, tabulek a podobných prvků dokumentu se vytvářejí pouze v odůvodněných případech, tedy pokud mají nějakou globální informační funkci. Upravují se zpravidla stejně jako obsah a zařazují na novou stránku buď za něj nebo až před seznam použité literatury na konci dokumentu, případně i za něj.

Kapitoly Vlastní text práce je kvůli přehlednosti tematicky členěn na kapitoly, pokud možno srovnatelné délky. Kapitoly mohou na stránkách navazovat spojitě, častěji se však zalamují buď na novou běžnou nebo dokonce až na novou pravou stránku (pokud jsou ovšem dostatečně dlouhé). Úvodní stránky a všechny vnitřní stránky kapitol by pak měly být zcela zaplněny. Nuceně zalomené východové stránky kapitol plně být nemusí (jejich zaplnění ani není žádoucí), ovšem musí obsahovat nejméně pět řádek textu.

Rozhraní kapitol je možno zvýraznit i tzv. *stránkovou zarážkou* neboli svislým odsazením textu úvodní stránky kapitoly od horního okraje stránky až o pětinu výšky sazebního obrazce. Výšky textem zaplněných částí východových stránek kapitol pak ovšem musí výšku stránkové zarážky výrazně přesahovat.

Pokud jsou vstupní stránky všech kapitol pravé, mohou mít oproti běžným stránkám zvláštní (avšak v celém dokumentu jednotnou) grafickou a obsahovou úpravu. Mohou obsahovat například graficky ztvárněný titulěk kapitoly, seznam oddílů kapitoly (dílčí obsah), vhodnou ilustraci apod.

Úvodní kapitola („Úvod“) obsahuje především rozbor zadání práce a definici cílového produktu, pro prováděný výzkum i plán postupu a případnou prognózu očekávaných výsledků. Již v úvodní kapitole jsou rovněž uvedeny různé informace formálního charakteru, jako seznam použitých označení, stručná charakteristika tematického zaměření dalších kapitol apod. Poslední kapitola („Závěr“) pak podrobně a výstižně shrnuje dosažené výsledky práce.

Literatura Za titulkem „Literatura“ (jinak je možno uvést i „Seznam použité literatury“, „Soupis citací“ apod.) následuje seznam všech publikací, které jsou v textu diplomové práce přímo citovány nebo byly použity při studiu příslušné problematiky. Každá *citace* (heslo seznamu) obsahuje soupis základních bibliografických údajů o citované publikaci, který ji plně identifikuje a umožňuje tak její vyhledání.

Seznam se řadí na pravou stránku za poslední kapitolou. Titulek není číslován, jinak je však vhodné jej naformátovat stejně jako titulky kapitol. Pro sazbu citací se používá stejný druh a řez písma jako pro základní text, stupeň písma může být menší. Odstavce citací mohou být zarovnány k levému okraji, do bloku nebo i pořadově – jednotlivé údaje a skupiny údajů jsou pak ve všech citacích jednotně graficky uspořádány (odsazeny na pevnou pozici vůči levému okraji stránky či zalomeny na novou řádku).

Citace se zpravidla číslují nebo opatřují jiným identifikujícím prvkem, který může sloužit jako návěští v odkazech na citaci. Při absenci návěští se citace řadí v seznamu abecedně (viz strana 25), jinak je lze řadit i jiným způsobem – například chronologicky nebo v pořadí výskytu odkazů.

Povinné i volitelné bibliografické údaje, které do citace musí resp. mohou být začleněny (jsou-li zjistitelné), jakož i jejich pořadí v citaci, stanovuje norma [6], a to zvlášť pro různé typy citovaných publikací a jejich částí. Z pochopitelných důvodů zde nemohu citovat tuto normu v plném rozsahu, proto uvedu jen dva nejběžnější případy – citaci monografie a citaci článku ze seriálové publikace.

Monografie je tvořena pevným počtem svazků. V citaci se uvádí autor (jména osob resp. název organizace), název, pořadové číslo vydání, místo vydání, nakladatel, rok vydání, případné číslo svazku a standardní číslo ISBN. Nepovinné je

možno uvést i další údaje, například překladatele, autora ilustrací, rozsah stran, název cizojazyčného originálu apod. Příklad:

- [1] CANTÚ, MARCO: *Mistrovství v Delphi 2 pro Windows 95/NT*. První vydání, Praha, Computer Press, 1996. Autorizovaný překlad z originálního anglického vydání „Mastering Delphi 2 for Windows 95/NT“. ISBN 80-85896-75-3.

Seriálová publikace je tvořena více svazky, které jsou vydávány se záměrem trvalého pokračování (noviny, časopisy, edice sborníků konferencí atd.). Citace článku obsahuje jméno jeho autora a název, název zdrojového dokumentu (časopisu), umístění článku ve zdrojovém dokumentu – ročník a číslo svazku, případně i čísla stran – a standardní číslo ISSN (existuje-li). Příklad:

- [2] KOUBSKÝ, PETR: Od DTP k pre-pressu. *Softwarové noviny*, ročník VI/1995, číslo 5, strany 22–40. ISSN 1210-8472.

V současnosti jsou častým zdrojem informací elektronické publikace, o jejichž citacích zmíněná norma nehovoří. Pro citace elektronických publikací, šířených na fyzickém nosném médiu (například soubor disket), lze doporučit obdobnou strukturu údajů, jako pro citace publikací tištěných. V citacích webových stránek je navíc nutno uvést síťovou adresu (URL). Příklad:

- [3] POLÁCH, EDUARD: *Pravidla sazby diplomových prací*. České Budějovice, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 1998 (aktualizováno 23. 1. 2000).
URL: <http://www.pf.jcu.cz/~edpo/pravidla/pravidla.html>.

Součástí normy není ani předepsaný systém interpunkce a typografického rozlišování údajů citace. Vhodný systém je tedy možno zvolit a jednotně uplatnit ve všech citacích. Jména autorů mohou být například vysázena kapitálkami a názvy publikací kurzívou, jako v uvedených příkladech. Přípustné je i použití zkratk (uplatňuje se zejména při velkém rozsahu seznamu).

Odkazy na citace mohou být vsunuty přímo do textu, případně realizovány jako poznámky pod čarou (viz strana 30). Ve druhém případě se na příslušné místo v textu vkládá odkaz na poznámku. Odkazem na citaci může být:

- návěští citace: [1]
- první prvek citace (příjmení prvního autora) a datum: CANTÚ, 1996
- zkrácená forma citace – jména autorů a název publikace: CANTÚ, MARCO: *Mistrovství v Delphi 2 pro Windows 95/NT*

Ve všech případech může být součástí odkazu i číslo odkazované strany nebo rozsah čísel stran odkazovaného úseku publikace. Jeden ze tří uvedených tvarů se používá jednotně, tj. pro všechny odkazy na citace v celé diplomové práci.

Rejstřík Při velkém rozsahu dokumentu diplomové práce by měl být jeho součástí i dostatečně obsáhlý rejstřík, který podstatně usnadňuje vyhledávání. Začíná titulkem, který může korespondovat s případným speciálním zaměřením rejstříku (například „Rejstřík rezervovaných slov jazyka Pascal“). Titulek je následován abecedně seřazeným (viz strana 25) seznamem hesel jedné či dvou úrovní.

Heslo rejstříku obsahuje určitý pojem, který má být vyhledán, a seznam čísel stran, na kterých je tento pojem probírán. Pojmy v heslech podřízené úrovně jsou přítom zúžením obecnějších pojmů v úrovni primární. Nadřazený pojem se v podřízených heslech již neopakuje, místo něj se na začátek podřízeného hesla vkládá jen tilda (~) nebo pomlčka. Podřízenost hesel sekundární úrovně lze současně či alternativně vyjádřit i jejich odsazením od levého okraje:

gradient	286, 310
grafický formát	104–113
~ metody komprese	110
~ rastrový	105–113, 187
~ vektorový	113
grotesk	150

Rejstřík by měl být kvůli přehlednosti opticky členěn na oddíly, obsahující primární hesla se stejným počátečním písmenem a jim podřízená hesla sekundární. Jednotlivé oddíly mohou být uvozeny titulkem, obsahujícím příslušné písmeno, nebo odděleny jen svislým odsazením. Všechna primární hesla, která začínají jiným znakem než písmenem (například číslicí), se spolu s jim podřízenými hesly sekundárními řadí do úvodního neoznačeného oddílu rejstříku.

Prvky seznamu čísel stran se navzájem oddělují čárkou a mezerou. Mohou jimi být jednak čísla jednotlivých stran, jednak rozsahy čísel souvislých úseků stran (75–79). Celý seznam může být buď zarovnán k pravému okraji sloupce pomocí tabulátoru nebo od pojmu oddělen jen obyčejnou či širokou mezerou. Některá hesla mohou místo seznamu čísel stran obsahovat křížové odkazy typu „viz“ a „viz též“ na jiná hesla rejstříku.

Rejstřík náleží až na konec knižního bloku (resp. před stránky integrovaných příloh), kde je snadno dostupný. Jeho začátek se vkládá vždy na pravou stránku. Titulek je vhodné naformátovat stejně jako titulky kapitol (ovšem bez čísla) a pro hesla použít stejné písmo jako pro základní text, obvykle však menšího stupně. Kvůli úspoře místa se rejstřík sází do dvou i více paralelních sloupců.

Přílohy Veškeré prvky, které mají být součástí dokumentu diplomové práce, ale které není vhodné vkládat na běžné stránky knižního bloku kvůli jejich materiální podstatě, rozsahu či rozměrům, se připojují jako přílohy. Může se jednat například o diskety, výpisy zdrojových textů programů, samostatně tištěné listy s barevnou grafikou, soubory fotografií apod.

Papírové přílohy jejichž listy mají stejné rozměry jako běžné listy knižního bloku mohou být integrovány na jeho konec. Jiné přílohy se umísťují odděleně, ovšem musí být nějakým způsobem fixovány, aby při manipulaci s dokumentem nemohlo dojít k jejich poškození či ztrátě. K tomuto účelu může sloužit například kapsa na vnitřní straně zadní desky vazby (takto lze přiložit i disketu). Papírové přílohy velkého rozsahu mohou být svázány zvlášť a přiloženy v samostatném svazku. Rozsáhlejší soubory fotografií či diapozitivů se přikládají v samostatné uzavřené schránce.

Výčet všech integrovaných, oddělených i samostatných příloh je součástí knižního obsahu dokumentu diplomové práce, uvádí se na jeho konci. Také v úvodní kapitole je nutno veškeré přílohy vyjmenovat a popsat jejich funkci.

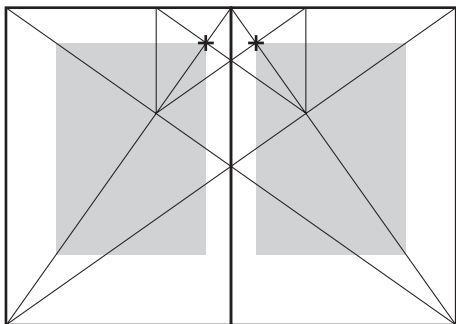

II. Rozvržení stránky

Listy dokumentu mají velikost A4 (210 × 297 mm). Potištěny jsou jen z jedné strany nebo z obou stran. V prvním případě jsou všechny potištěné stránky pravé. *Sazebním obrazcem*, definujícím rozměry a umístění potištěné části stránky, je pravoúhelník, určený šířkami *okrajů* stránky.

Okraje stránek Správně zvolené rozměry okrajů stránek vázaných dokumentů rostou v pořadí od okraje vnitřního, přes horní a vnější, po dolní (nejširší). Takové proporce okrajů totiž vyhovují funkčnímu i estetickému hledisku – za široké dolní či vnější okraje čtenář knihu drží, ve svislém směru jsou středy potištěných ploch blíže optickým středům stránek a vodorovně „neutíkají z knihy ven“ (celková šířka nepotištěné plochy u hřbetu je zhruba stejná jako šířka vnějšího okraje).

Jedna z možností geometrické konstrukce sazebního obrazce dvoustrany

Pro stránky formátu A4 je doporučeno volit šířky okrajů v poměru 2 : 3 : 4 : 5 nebo 3 : 4 : 5 : 7. Vnitřní okraj musí být dostatečně široký – okolo 20 mm – aby plnil svoji funkci i při často velmi tuhém hřbetu vazby diplomové práce. Navíc je poměrně značná část vnitřního okraje – podle typu vazby až 15 mm – ve hřbetu zapuštěna a tudíž skryta. O tuto hodnotu je nutné šířku vnitřního okraje zvětšit. Pro konečné rozměry okrajů je tedy vhodné použít například následující hodnoty (poměr 2 : 3 : 4 : 5):

• vnitřní okraj	35 mm (20 + 15)	• horní okraj	30 mm
• vnější okraj	40 mm	• dolní okraj	50 mm

Zužováním okrajů se sice zvětšuje využitá plocha stránky, avšak také zmenšuje jejich dekorativní účinek.

Řádkový rejstřík Hrubý rozměr dolního okraje stránky je vhodné dodatečně upřesnit tak, aby výsledná výška sazebního obrazce byla celočíselným násobkem *kuželky* základního textu neboli svislé rozteče jeho řádek. Například pro kuželku 14 bodů a výšku sazebního obrazce 616 bodů (asi 217,5 mm) se pak vejde na stránku přesně 44 řádek základního textu.

Pomyslná účař řádek základního textu tvořĩ tzv. *řádkový rejstřĩk stránky*. Podle pravidel klasické sazby by se měla skutečná účařĩ všech řádek na všech stránkách dokumentu s tímto řádkovým rejstřĩkem kryt. K dodržení tohoto pravidla je však nutné, aby svislé rozměry veškerých prvků sazby (řádek textu, prokladu mezi odstavci, obrázků atd.) byly přesnými celočíselnými násobky kuželky základního textu. Často se proto od něj odchylujĩ graficky členitě dokumenty (vyžaduje se jen krytĩ na obrysu sazebního obrazce), bezpodmĩnečně však musí být dodrženo v rámci sousedících sloupců při vícsloupečné sazbě.

Záhlavĩ a pata Záhlavĩ a pata stránky jsou tvořeny jednou či dvěma řádkami textu, umístěnými v jejím horním resp. dolním okraji a poskytujícími informace především o její poloze v dokumentu. Povinně se uvádĩ pouze číslo stránky, jinak mohou záhlavĩ a pata obsahovat například název diplomové práce, číslo a název aktuální kapitoly, ale i dekorativnĩ grafické prvky decentního provedení.

Uvádět lze jen záhlavĩ, jen patu nebo současně záhlavĩ i patu, avšak jednotně na všech běžných stránkách knižního bloku. Výjimkami jsou prázdné stránky a stránky se zvláštĩ grafickou úpravou, na něž se záhlavĩ ani pata vkládat nesmĩ: stránka patitulu, protititulu, titulu, anotace, poděkování, prohlášení, stránky celoplošných obrázků a graficky ztvárněné titulnĩ stránky kapitol. Většinou se záhlavĩ a pata nevkládají ani na stránky seznamů (obsahu, rejstřĩku, seznamu obrázků a seznamu použítě literatury). Pata můžẽ být vypuštěna i na nezaplňených vřchodových stránkách kapitol.

Svisle jsou řádky záhlavĩ resp. pata umístěny nad resp. pod běžným obsahem stránky, od něž jsou vizuálně odděleny jednou nebo dvěma řádkami prázdnými a případně i vodorovnou čarou přes celou šířku obrazce sazby. Sázečĩ programy realizujĩ záhlavĩ i patu jako součást okrajů stránky. Výšku horního okraje je pak nutno o výšku záhlavĩ zvětšit, kdežto dostatečně vysoký dolnĩ okraj se obvykle nezvětšuje (ovšem jen pokud pata není opticky kompaktnĩ).

Číslování stránek Při číslování se započítávají všechny platné stránky knižního bloku, tedy levé i pravé při oboustranném tisku resp. jen pravé při tisku jednostranném, ovšem na některých stránkách se pořadové číslo nezobrazuje (viz oddíl *Záhlavĩ a pata* výše). Počátečnĩ stránkou je první fyzická stránka bloku, nikoliv až první stránka úvodnĩ kapitoly. Číslování je souvislé až do příloh, jejichž stránky mohou být číslovány samostatně.

Sloupce Ve specifických případech, kdy jsou vzhledem k použitému stupni písma řádky textu příliš dlouhé, a tudíž špatně čitelné nebo nevyužité, může být sazební obrazec rozdělen na několik *sloupců*, umístěných na stránce paralelně. Takto lze sázet například obsah a rejstřík nebo zdrojové texty programů.

Mezery mezi sloupci sazebního obrazce musí být dostatečné, avšak výrazně užší než vnitřní okraj stránky. Vhodná šířka je zhruba 5 až 10 milimetrů.

Text postupně zaplňuje jednotlivé sloupce tak, že z konce běžné řádky přetéká na začátek řádky níže, z konce poslední řádky sloupce pak na začátek první řádky sloupce vpravo a z konce poslední řádky posledního sloupce na začátek první řádky prvního sloupce na další stránce. Účarí vodorovně sousedících řádek musí ve všech sloupcích přiléhat ke stejné vodorovné linii. Nejsou-li všechny sloupce zcela plné, musí být svisle vyvážené, tedy automaticky nebo ručně zalomeny tak, aby všechny byly zaplněny pokud možno stejně.

Pro základní text diplomové práce vícesloupečná sazba vhodná není. Příliš zkracuje řádky, což vede k potížím při jejich zaplňování a následně pak k velké frekvenci výskytu dělených slov.

Svislé zarovnání Běžné stránky dokumentu musí být při kvalitní sazbě zcela zaplněny – text musí dosáhnout dolního okraje stránky. Faktické zaplnění stránky však bývá obtížně realizovatelné a při nedodržování krytí řádkového rejstříku ještě ani nemusí znamenat dosažení dolního okraje sazebního obrazce.

Požadované svislé zarovnání stránky, při kterém se přesně kryje účarí poslední řádky s hranou dolního okraje stránky, lze uskutečnit rovnoměrným zvětšením svislého prokladu mezi odstavci o aktuálně potřebnou hodnotu. Sázeční programy i dobré textové editory jsou vybaveny funkcí, která stránky dokumentu zarovnává automaticky. Na stránkách, jejichž svislé zarovnávání je nežádoucí (například na východových stránkách kapitol), je ovšem nutno tuto funkci vypnout.

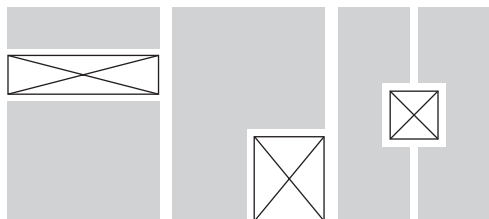
Dodatečný proklad odstavců nesmí být příliš velký, přípustným maximem je zhruba půl řádky mezi každou dvojicí odstavců. Pokud ke svislému zarovnání nedojde ani při dosažení uvedeného maxima, ponechá se stránka raději nezarovnaná, neboť další zvětšování prokladu mezi odstavci ani zvětšování prokladu mezi řádkami uvnitř odstavců není esteticky vhodné.

Při zarovnávání vícesloupečné sazby, kdy musí být zachováváno krytí řádek textu s řádkovým rejstříkem stránky, se zvětšuje proklad jen mezi některými odstavci (nejlépe před titulky), a to vždy o celou výšku řádky.

Obrázky Počet a rozměry obrázků v dokumentu musí odpovídat potřebám výkladu. Ilustrace i fotografie se vkládají na stránky přednostně v elektronickém tvaru (jsou tištěny spolu s textem), v dostatečném rozlišení. Fotografie mohou být v nouzi i nalepeny, ovšem jen z jedné strany listu a pokud možno samostatně,

nikoli jako součást běžného textu. Nosičem musí být tužší papír, který se nekroutí. Samostatné listy s nalepenými fotografiemi je vhodné umístit jako přílohu až na konec knižního bloku.

Tištěné obrázky by měly tvořit s textem harmonický celek, což se týká především jejich umístění na stránce, tloušťky jejich čar a sytosti vyplněných ploch. Při oboustranném tisku je ideální řešit umístění obrázků v rámci celé dvoustrany.

Příklady vhodného umístění textem obtékaného obrázku

Velmi opatrně je nutno volit parametry *obtékání obrázku* okolním textem (viz příklady výše). Optimální je stav, kdy je obrázku vymezen obdélníkový rámec přes celou šířku sazebního obrazce – ten je obtékán pouze shora a zdola, takže k jeho interakci s textem prakticky nedochází. Užší rámec je nutno přisadit k levému či pravému okraji obrazce, aby byl obtékán pouze z jedné boční strany. Obtékání obrázku z obou stran či dokonce podle nepravidelné hraniční křivky je nevhodné, neboť text je pak nepřehledný a zpravidla je vysoká i frekvence výskytu dělených slov a nedostatečně zaplněných řádek.

Jednotně pro všechny obrázky v dokumentu se volí šířka mezery mezi jejich hranicemi a okolním textem (5 až 10 mm vodorovně i svisle) a formát popisků (titulků) i případných rámečků.

Pokud obrázek není řešen celostránkově, musí se současně s ním na stránku vejít aspoň tři řádky textu. Méně než osm řádek se však obrázkem nedělí – pokud je tedy obrázek svisle uzavřen uvnitř textu, musí být nad ním i pod ním uvedeny aspoň čtyři řádky.

Na umístění obrázku má vliv dokonce i jeho obsah: pohledy osob a předměty ve vodorovném pohybu by měly směřovat ke hřbetu knihy a obrázek krajiny s oblohou by měl být přisazen k hornímu okraji stránky. Všechny „naležato“ umístěné celostránkové obrázky musí být orientovány tak, aby jejich dolní okraj byl umístěn vpravo, nezávisle na pozici obrázku v rámci dvoustrany (čtenář pak otáčí knihu vždy ve stejném směru). Stejně jako obrázek musí být orientován i případný jeho popisek a legenda.

III. Sazba textu

Text je členěn na odstavce, řádky, slova a znaky. Znak uvnitř slov se přisazuje těsně, vizuální mezery mezi nimi jsou jejich součástí a v případě potřeby mohou být rozšířeny nebo zúženy *prostrkáním*. Slova se oddělují manuálně, oddělovačem je *mezislovní mezer*. Řádky vznikají automatickým nebo i ručním zalomením textu na potřebném místě, podle aktuální šířky sloupce sazby a odsazení řádky od jeho okrajů. Odstavce se lámou ručně vždy.

Lámání odstavců Průměrný počet řádek v odstavcích základního textu musí být dostatečný, jinak je text vizuálně roztrhaný v důsledku častého výskytu vstupních a východových řádek odstavců. Vstupní řádky totiž jsou zpravidla odsazené a východové zase neúplné. Ze stejného důvodu by neměl být příliš vysoký počet titulků, které jsou zase oddělené od okolního textu svislými mezerami. Titulky by měly být vesměs jednořádkové, aby jen mírně oživovaly vzhled stránky.

Při dělení odstavce rozhraním stránek či sloupců resp. vloženým obrázkem nesmí vznikat tzv. *parchanty* – osamocené řádky. Odstavec smí být rozdělen jen tak, aby v každé jeho části zbyly nejméně dvě řádky. Titulky být děleny nesmí, ani nesmí být odděleny od následujícího textu – posledním odstavcem na stránce, ve sloupci či před obrázkem nikdy nesmí být titulek.

Lámání řádek Řádka smí být zalomena mezi slovy textu a mimo titulky i uvnitř slov, dělením slova mezi jeho slabičnými částmi. Vstupní řádka a všechny vnitřní řádky odstavců základního textu musí být zalomeny tak, aby byly dostatečně plné. Řádky víceřádkových titulků zaplněny být nemusí, avšak optické těžiště odstavce titulků nesmí ležet v jeho dolní části.

Důvodem pro korekci zalomení řádek v odstavci by měl být kromě výskytu řádek *řádkých* (nedostatečně zaplněných) i výskyt tzv. *řek*. Řeky vznikají svislým či šikmým krytím mezer mezi slovy ve třech a více sousedních řádkách. Negativní estetický účinek řek roste s jejich délkou a s šířkou zúčastněných mezer.

Neoddělitelné prvky K zalomení řádky nesmí dojít před jednociferným číslem bez měrné jednotky, mezi řádkovými skupinami cifer uvnitř čísla, mezi číslem a značkou měrné jednotky, mezi zkratkou akademického titulu a jménem, mezi zkratkou jména a příjmením, za dnem v číselné reprezentaci kalendářního data ani za jednopísmennou předložkou či spojkou (v nouzi je přípustnou výjimkou minuska „a“). Již při pořizování textu je proto vhodné vkládat na příslušná místa *neoddělitelnou mezeru* místo mezery obyčejné.

Dělení slov Podle pravidel českého pravopisu mohou být dělena pouze slova víceslabičná, a to na hranicích slabik. Pokud hranice slabik nejsou zřetelné nebo pokud existuje více možností, přihlíží se k jazykové struktuře slova. Složená slova se proto přednostně dělí ve švu (země-|koule) a od slov se zřetelnou předponou nebo se souhláskou začínající příponou se přednostně odděluje tato předpona (pře-|tlak) resp. přípona (medo-|vost). Není-li původní skladba slova v současné době již patrná, lze jej dělit na jakékoliv slabičné hranici (se-|s-|t-|ra).

Cizí slova mohou být dělena podle stejných pravidel jako slova česká, tedy podle výslovnosti v češtině (Bo-|cca-|ccio), nebo i způsobem, který je obvyklý v příslušném jazyce (Boc-|cac-|cio).

Grafickou reprezentací *rozdělovníku* (dělicího znaménka) je znak spojovník. Přisazuje se těsně za úvodní část rozděleného slova na konci řádky (kara-|vana) resp. i před zbývající část slova na začátku další řádky, pokud je děleno složené slovo na pozici řádného spojovníku (česko-|anglický). Taková slova proto musí být obvykle dělena ručně, neboť sázecí programy ani textové editory většinou toto specificky české pravidlo nerespektují.

Typografická pravidla rozdělování slov jsou v některých aspektech přísnější než pravidla pravopisná. Za nevhodné se považuje takové rozdělení slova, které ponechá v jeho úvodní či koncové části méně než tři znaky (o-|hrada, ohra-|da), včetně dělicích spojovníků a interpunkčních znamének. Žádná z oddělených částí slova také nesmí mít vulgární či jiným způsobem nevhodný význam (pum-|pička). Z estetického hlediska není vhodné dělit slova na posledních řádkách stránek a sloupců, v titulcích a v posledních slovech odstavců.

Negativní estetický účinek má také vysoká frekvence výskytu dělených slov. V odstavcích zarovnaných do bloku by se neměla dělená slova vyskytovat ve více než třech sousedních řádkách. Rozdělovníky (a interpunkční znaménka s velkou světlostí – tečky, čárky, uvozovky apod.) totiž tvoří na koncích více sousedních řádek tzv. *žebřík*, který narušuje optickou hladkost okraje sazebního obrazce. Častému dělení slov a výskytu žebříků nelze ovšem zabránit ve vícesloupečné sazbě. Některé sázecí programy proto zmírňují negativní účinek žebříků pomocí tzv. *zavěšené interpunkce* – při aktivaci příslušné volby jsou rozdělovníky a vybraná interpunkční znaménka „zavěšeny“ za okraj obrazce sazby.

Šířky mezer Implicitní hodnota základní šířky mezislovní mezery je součástí definice použitého písma. U obyčejných písem se pohybuje okolo třetiny čtverčíku, tj. okolo třetiny použitého stupně písma (zúžená písma mají samozřejmě zúžené i proporce mezer). Skutečná šířka mezer se pak podle potřeb zarovnání textu k okrajům řádky může měnit zhruba mezi čtvrtinou a polovinou čtverčíku (šířkou písmen „i“ a „n“). Při užších mezerách již nejsou zřetelná rozhraní slov a při mezerách širších je text opticky roztrhaný.

V typograficky ambiciózních dokumentech se sází ve zvláštních případech namísto mezislovních mezer variabilní šířky konstantní mezery *úzké* (čtvrtina čtverčíku) resp. *široké* (polovina čtverčíku). Úzká mezera náleží za čárku a za tečku, za uzavírací a před otevírací oblou uvozovku a za apostrof na konci slova (vesměš kvůli velké optické světlosti těchto znaků), před i za ampersand (&), mezi řádové skupiny cifer uvnitř čísla, mezi prvky v číselné reprezentaci kalendářního data, mezi paragraf a číslo (§ 22) a mezi číslo a značku měrné jednotky (22 m). Široká mezera se sází mezi slovy verzáلكových titulků a místo chybějících cifer při zarovnávání čísel ve sloupci.

Interpunkce Základními interpunkčními znaménky jsou čárka, středník, tečka, dvojtečka, otazník a vykřičník. Přisazují se k předchozímu textu těsně a od textu následujícího se oddělují mezerou, pokud za nimi nenásleduje další interpunkční znaménko. Větná tečka se nepíše na koncích titulků a podobných prvků, které jsou od okolního textu dostatečně odděleny grafickou úpravou.

Uvozovky V českojazyčném textu jsou typograficky přípustné pouze uvozovky „dvojitě oblé“ (typ 9966), „jednoduché oblé“ (typ 96) a uvozovky »lomené«. Jako základní se používají jednotně v celém dokumentu buď uvozovky dvojitě oblé nebo lomené a jako vnořené uvozovky jednoduché oblé.

Obecně se uvozovky přisazují k textu uvnitř těsně, avšak stýkající se vnější dvojitě oblé a vnitřní jednoduché oblé uvozovky musí být opticky odděleny prostrčením („text„text“) o velikosti jedné až dvou desetín čtverčíku (prostrčení má být zřetelné, avšak užší než mezera). Je-li v uvozovkách celá věta, píše se uvnitř i interpunkční znaménko, kterým je ukončena: „Jdu domů,“ oznámil.

Závorky Ve funkci textových závorek smí být použity závorky (oblé), [hrnaté], {složené} nebo <lomené>. Znaky lomených závorek se ovšem v běžných písmech nevyskytují. Jednotně v celém dokumentu se používá jediný typ základních závorek a jiný typ závorek vnořených.

K uzavřenému textu se obě závorky přisazují těsně, zatímco od textu vnějšího se oddělují mezerou. Bezprostředně následující interpunkční znaménko se však k uzavíracímu znaku závorky přisazuje těsně. Pokud se uvnitř závorky nachází celá věta, vkládá se dovnitř i její ukončovací interpunkční znaménko.

Tři tečky Nahrazují nevyslovený text (jako pomlčka), vypuštěný text (například nepodstatnou část citátu) nebo část výčtu. Sází se znakem trojtečka (...), který má v proporcionálních písmech poněkud větší světlost než tři sousedící tečky (...). Při náhradě části výčtu se trojtečka od předchozího textu odděluje mezerou, jinak se přisazuje těsně. Větná tečka se za trojtečkou již nepíše.

Pomlčka Každé proporcionální písmo obsahuje dva znaky, které lze použít ve funkci pomlčky – širokou *em-pomlčku* (—) a užší *en-pomlčku* (-). Em-pomlčka má šířku čtverčiku čili aktuálně použitého stupně písma, šířka en-pomlčky je přesně poloviční. V české typografii nemají tyto pomlčky odlišný význam, proto je dovoleno používat jednotně v celém dokumentu kteroukoliv z nich. Na psacích strojích pomlčka chybí, proto se nahrazuje spojovníkem (-). V tištěném textu je ovšem zaměňování pomlčky a spojovníku nepřijatelné.

Základní funkce pomlčky spočívá ve výraznějším oddělování větných celků, než jaké poskytuje čárka. Nesmí pak být zalomena na začátek řádky a sází se s mezerami po obou stranách: Dobré pivo – nejlépe Budvar – neodmítnu!

Dále může být pomlčkou vyjádřena nedokončená myšlenka či její nevyslovená část. Následující interpunkční znaménko se pak k pomlčce přisazuje těsně, větná tečka se však již nepíše: Nech mě být, ty –! Nebylo to úplně špatné, ale –

Často se pomlčka používá místo uvozovek pro uvození přímé řeči nebo jako grafický prvek, označující položku výčtu. Smí se pak vyskytovat i na začátku řádky a odděluje se mezerou.

Jinak může být pomlčka použita také jako oddělovač mezi rozsahu a v dalších případech, kdy nahrazuje výrazy jako „až“, „od do“, „proti“ apod. Sází se pak bez mezer a nesmí být ponechána na konci ani zalomena na začátek řádky: teplotní maxima 25–28 °C, utkání Sparta–Slavia.

Spojovník Používá se pouze ve švu složených výrazů resp. jako rozdělovník při ručním dělení slov. Příklady: Rh-faktor, česko-anglický, propan-butan, bude-li. Sází se vždy bez mezer.

Lomítko Používá se pro označení dělení v úsporných zápisech zlomků (1/4) a fyzikálních jednotek (km/hod) a jako vžitý oddělovač částí různých specifických výrazů. Přisazuje se z obou stran těsně. Příklady: 1996/97 (školní rok), VŠ/SŠ (vysokoškolák nebo středoškolák), 038/551 29 64 (telefonní číslo s předvolbou). V nouzi je dovoleno zalomit výraz za lomítkem na novou řádku. Lomítko se pak uvádí i na začátku řádky následující, avšak rozdělovník se nevkládá.

Lomítko může být použito také ke grafickému oddělení významově samostatných výrazů souvislého textu nebo fází popisovaného procesu. Odděluje se pak oboustranně mezerami. Pro zdůraznění grafické funkce oddělovače lze sázet i dvojice lomítek. Příklad: Maškary // Lásko! // Srdce a kříž // Pušky a děla // ... (písně Karla Kryla z alba Maškary).

Zkratky Oficiální *iniciálové zkratky* víceslovných názvů institucí, organizací a států jsou tvořeny počátečními písmeny dílčích slov názvu. Sázejí se výhradně verzálkami, uvnitř zkratky bez mezer a bez teček: ČTK, OSN, ČR.

Vžitě zkratky často používaných obecných termínů a frází (viz stručný přehled níže) se sází bez vnitřních mezer a tečka se uvádí jen na jejich konci i v případě, že se jedná o zkratku složenou.

Vžitě zkratky obecných termínů a frází

Zkratka	Termín	Zkratka	Termín	Zkratka	Termín
aj.	a jiný	č. (čís.)	číslo	pozn.	poznámka
ap. (apod.)	a podobně	mj.	mimo jiné	tj.	to jest
atd.	a tak dále	např.	například	tzn.	to znamená
atp. (atpod.)	a tak podobně	popř.	popřípadě	tzv.	takzvaný

Tečkou se ukončují také zkratky akademických titulů. Zkratky „CSc.“, „DrSc.“ a „h. c.“ se připojují ke jménu zprava, ostatní zleva. Jako oddělovače se používají úzké mezery a celé jméno se všemi tituly by mělo být uvedeno na jedné řádce. Neoficiální zkratky „dr.“ a „ing.“ jsou vhodné pro sazbu uvnitř vět.

Přehled oficiálních zkratk akademických titulů a vědeckých hodností

akad.	Dr.	ing. arch.	MVDr.	PhMr.
Bc.	DrSc.	JUDr.	PaedDr.	prof.
CSc.	h. c. (h.c.)	Mgr.	PharmDr.	RNDr.
doc.	Ing.	MUDr.	PhDr.	ThDr.

Zkratková slova čili *akronymy* vznikají sloučením vybraných shluků písmen ze slov názvu. Shluky jsou vybrány tak, aby zkratka byla dobře vyslovitelná a zapamatovatelná. První písmeno zkratky se zpravidla sází verzálkou, ostatní pak jednotně minuskami nebo verzálkami, podle vžitého způsobu zápisu. Jednotlivé shluky se ve zkratce navzájem neoddělují. Příklady: KRNAP (Krkonošský národní park), modem (modulátor a demodulátor), Čedok (Česká dopravní kancelář).

Dílí prvky *složených zkratk* se ukončují tečkou a vzájemně oddělují úzkou mezerou. Složená zkratka nesmí být uvedena na začátku věty ani rozdělena zalomením řádky. Další tečka za větou ukončenou zkratkou se nepíše. Stejně zásady platí i pro zkracování vlastních jmen. Příklady: S. K. Neuman, Veselý n. Mor., c. b. d. (což bylo dokázat).

Datum Jednotlivé prvky zápisu kalendářního data – označení dne, měsíce a roku – se navzájem odsazují úzkými mezerami. Den a rok se vždy vyjadřují číselně (arabskými číslicemi), měsíc pak buď číselně (arabskými či verzálkovými římskými číslicemi) nebo slovně. Číselná označení dne a měsíce musí být vždy ukončena tečkami (18. 2. 1997 nebo 18. II. 1997), avšak za slovním označením měsíce se tečka neuvádí (18. února 1997 nebo 18. únor 1997).

Letopočet se uvádí ve tvaru čtyřčíslicí, zkrácené označení roku ve tvaru dvojčíslicí smí být uvedeno pouze za pomlčkou resp. lomítkem v zápisu rozsahu let (v letech 1997–98) resp. přelomu let (školní rok 1997/98). Zalomení řádky uvnitř data je nevhodné, před číselným označením měsíce pak vysloveně chybné.

Čas Hodiny ve spojení s minutami se v běžném časovém údaji navzájem oddělují tečkou bez mezer, minuty se vyjadřují dvouciferným číslem (9.05 hodin). V zápisech sportovních výkonů se ve funkci jednotného oddělovače hodin, minut a sekund používá dvojtečka (2:08:45,13).

Čísla V českojazyčném textu se jako oddělovač celé a desetinné části zápisu čísla používá zásadně čárka. Kvůli přehlednosti se za každou trojici cifer v obou směrech od desetinné čárky ven z čísla sází úzká mezera, desetinná čárka se však přisazuje z obou stran těsně: 25 376,918 407. Čtyřciferná celá čísla mohou být sázena i bez mezer. Cifry telefonních a poštovních směrovacích čísel se oddělují úzkými mezerami zprava po dvojicích, avšak jediná zbylá cifra (při lichém počtu) se připojuje k sousední skupině vpravo těsně: 370 05, 551 29 64.

Ve sloupcích tabulek se stejnorodá čísla zarovnávají na desetinnou čárku. Svisle kryt se pak musí i jednotlivé číslice na stejných pozicích, proto jsou ve většině písem všechny arabské číslice stejně široké (půl čtverčiku). Zarovnání lze dosáhnout buď desetinným tabulátorem nebo vyblokováním chybějících pozic mezerami. Místo chybějící číslice se pak sází mezera široká a místo desetinné čárky mezera úzká.

Uvnitř textu má přednost slovní vyjádření malých celých čísel před vyjádřením numerickým (3. dům, 5krát). Těsně přisazenou tečkou se ukončuje číslo řadové. Lze-li však číslo v daném kontextu číst současně jako řadové i základní, tečka se nepíše (strana 125). Ve spojení uvnitř slov se čísla přisazují těsně, bez mezery a bez spojovníku. Výraz „krát“ smí být ve spojení s číslem (85krát) nahrazen těsně přisazeným znakem „×“ (85×), ne však písmenem „x“ (85x). Těsně k číslu má být přisazeno i jeho znaménko (+5 °C). Náhražkou za znaménko minus, které se v běžných tiskových písmech nevyskytuje, může být použita en-pomlčka (−5 °C), jejíž šířka je pro tento účel vhodnější než šířka em-pomlčky nebo spojovníku.

Matematická sazba Sazba matematických rovnic a vzorců je při použití běžných textových a grafických prostředků příliš obtížná, proto se zpravidla realizuje prostřednictvím specializovaných pomůcek – *editorů rovnic* – které bývají součástí nebo doplňkem sázecích programů. Velmi komplikovaná jsou i vlastní pravidla matematické sazby, editory rovnic je však ve velké míře aplikují automaticky. Podrobný popis pravidel matematické sazby obsahuje například publikace [12], zde uvádím jen hlavní zásady.

Jednotlivé prvky matematické sazby musí být podle svého typu jednotně v celém dokumentu odlišeny formátem písma. Kurzívou se sází všechny volené identifikátory obecných konstant (a), proměnných (x), funkcí (f), množin (M) apod. Ve svislém řezu se naopak ponechávají standardní identifikátory (e – Eulerovo číslo, $\mathbb{R}$ – množina všech reálných čísel, $\sin$ – goniometrická funkce sinus atd.) a veškeré číselné literály (123), i ve funkcích mocnitelů a indexů (x_3^2).

Identifikátory množin, vektorů a matic mohou být od ostatních prvků vzorce odlišeny také druhem písma. Pro označení množin se používají verzálky nějakého lomeného písma ($\mathfrak{M}$) či psaného písma ($\mathcal{M}$) a pro vektory resp. matice polotučné kurzivní minusky resp. verzálky lineárního bezpatkového písma ($\mathbf{v}$, $\mathbf{M}$).

Ve funkci matematických operátorů, včetně unárních znamének plus a minus, se používají znaky sady *Symbol*, která obsahuje rovněž malá a velká písmena řecké abfedy. Řecká písmena A, B, E, Z, H, I, ι , K, M, N, O, o , P, T, Y, v , X se kvůli možné záměně s písmeny latinkovými obvykle nepoužívají.

Menším než základním stupněm písma se sází exponenty a indexy (aspoň o dva body), ještě menším indexy indexů (o další dva) a větším symboly integrálů, sum atd. (podle potřeby). Závorky se zvětšují na výšku výrazu uvnitř.

Některé prvky matematické sazby musí být navzájem odděleny mezerami. Mezery se vkládají především mezi binární operátory a jejich operandy ($a + b$), mezi identifikátory funkcí a jejich argumenty ($\sin x$), mezi operační symboly (integrál, suma apod.) a k nim připojené výrazy ($\int x dx$) a obecně všude tam, kde by jejich absencí došlo k nejednoznačnosti nebo ke zhoršení přehlednosti rovnice. Nikdy se naopak mezery nekládají mezi unární operátor a jeho operand ($-a, n!$), mezi prvek a jeho index (x_i), mezi číslo a identifikátor jím násobené proměnné nebo konstanty ($3x$), ani mezi závorku a v ní uzavřený výraz. Editory rovnic aplikují potřebné mezery automatickým odsazením příslušných prvků.

Lámání částí rovnice do více řádek je dovoleno jen v nutných případech. Zalomení se pak provádí na hlavní úrovni struktury rovnice, zásadně ne ve strukturách vnořených (indexech, zlomcích a argumentech všeho druhu). Řádka se přednostně láme za některým z binárních operátorů relačních ($=, \leq, \Rightarrow, \dots$) nebo aditivních ($+, \vee, \cup, \dots$), který se pak sází i na začátku zbylé části. Již méně vhodné je zalomení za multiplikativním operátorem ($\times, \wedge, \cap, \dots$) a zcela chybné mezi unárním operátorem (znaménko, $\neg, \nabla, \dots$) a jeho operandem.

Abecední řazení Při sazbě některých seznamů hesel (například rejstříku) je požadováno jejich vzestupné abecední seřazení. Hesly jsou obecně libovolné řetězce textu, které mohou obsahovat kromě písmen i interpunkční znaménka, mezery, číslice a různé symboly.

Vzájemné pořadí dvou porovnávaných řetězců v seznamu je dáno vzájemným abecedním pořadím prvních znaků, ve kterých se řetězce liší. Nejmenší pořadí má

znak chybějící („červen“ se řadí před „červenec“) resp. mezera. Dále následují interpunkční znaménka a symboly, číslice a nakonec písmena. Vzájemné pořadí číslic je numerické – první je nula, poslední devítka. Písmena se řadí podle abecedy příslušného jazyka, verzálky a minusky se však nerozlišují.

Při řazení českojazyčného textu je nutno brát v úvahu existenci spřežky „ch“, která se řadí jako samostatné písmeno (mezi písmena „h“ a „i“). Česká abeceda také obsahuje řadu písmen s diakritickými znaménky. Většina z nich se při řazení nerozlišuje od příslušných písmen bez znamének, výjimkami jsou pouze písmena „č“, „ř“, „š“ a „ž“, která se řadí za ně.

IV. Formátování textu

Formální identita prvků dokumentu je určena jejich formátem. Všechny prvky stejného typu (například všechny obyčejné odstavce základního textu) musí být proto naformátovány v celém dokumentu jednotně. K volbě atributů formátu se primárně přistupuje z globálního hlediska – celá stránka musí působit klidným a vyrovnaným dojmem, který je jen mírně oživen nevelkým resp. pro daný účel přiměřeným počtem kontrastních prvků – titulků, obrázků apod.

Základní text Nejpotřebnější vlastností základního textu diplomové práce je dobrá čitelnost, která závisí především na použitém druhu, řezu a stupni písma. Písmo se proto volí nejčastěji patkové se stínovanými (proměnlivě tučnými) tahy, řez obyčejný a stupeň nejméně 10, spíše však 12 bodů. Celkem přijatelná jsou i bezpatková lineární písma, která však výrazněji kontrastují s bílým podkladem (více se hodí pro titulky). Zásadně se nepoužívají písma neproporcionální (se stejně širokými znaky) ani písma dekorativní.

Text v řádkách odstavce může být ve vodorovném směru zarovnán buď jen k levému okraji – *na praporek* – nebo k oběma okrajům – *do bloku*. Zarovnávání řádek odstavců do bloku musí být prováděno výhradně rovnoměrným zužováním a rozšiřováním mezer mezi slovy, nikdy se nepoužívá proměnlivé prostrkávání znaků uvnitř slov. Variabilní šířky mezislovních mezer ovšem nesmí klesnout pod polovinu šířky základní ani přesáhnout její dvojnásobek, jinak by text byl špatně čitelný v důsledku nevýrazných rozhraní slov resp. opticky roztrhaný.

Pro zvýraznění začátku odstavce se jedna nebo dvě jeho úvodní řádky odsazují od levého okraje. Tato *odstavcová zarážka* musí být široká jeden až dva čtverčíky, neboli 12 až 24 bodů při dvanáctibodovém stupni písma odstavce. Užší zarážky jsou málo výrazné, takže neplní svoji funkci, a zarážky širší již působí rušivě. Neúplné východové řádky odstavců musí šířku zarážky výrazně přesahovat.

Místo zarážkami nebo i současně s nimi lze odstavce základního textu oddělit i svislým odsazením, které však nesmí být příliš velké (jen asi 3 body), aby text na stránce nebyl opticky roztrhaný. Ve vícesloupečné sazbě tudíž není tento způsob vhodný – kvůli udržení krytí řádkového rejstříku by odstavce musely být odsazeny o celou řádku.

Jednotlivé řádky základního textu se navzájem odsazují zhruba dvoubodovým prokladem – svislá rozteč řádek (kuželka) se volí asi o dva body větší než stupeň písma odstavce. V důsledku příliš velkého prokladu je řádkování zbytečně řídké a při prokladu malém je text špatně čitelný. Výrazně menší proklad lze použít jen pro odstavce s krátkými řádkami (vícesloupečná sazba).

Uplatňuje-li se proklad řádek i na horním okraji sazebního obrazce, musí být stejná hodnota prokladu použita pro všechny odstavce textu, nezávisle na stupni jejich písma. Jen tak lze zajistit, aby horní okraje textu byly na všech stránkách a ve všech sloupcích opticky zarovnané.

Efekt stejného prokladu řádek na horním okraji sazebního obrazce

Titulky Titulky oddílů (nadpisy) musí být přítomny ve vhodném množství a ve vhodném počtu úrovní, podle potřeb tématu, kterým se diplomová práce zabývá. Vysoká frekvence titulků však narušuje kompaktní vzhled stránky a při velkém počtu jejich úrovní jsou nepřehledné hranice oddílů. Více než tři úrovně titulků se proto používají jen v odůvodněných případech.

Pro zvýraznění titulků se používá nejčastěji tučný řez téhož písma, které je použito pro základní text, nebo i jiné písmo, které pak musí být výrazně odlišné. S rozmyslem lze použít i písma dekorativní. Stupeň písma titulku se volí obvykle větší než stupeň písma základního, přičemž vyšším úrovním titulků přísluší větší stupně písma.

Titulky VERZÁLKOVÉ mohou být sázeny i stejným písmem jako základní text. Pro zlepšení jejich čitelnosti se mezi slova vkládají místo obyčejných široké mezery a jednotlivé znaky se prostrkávají (přibližně desetinou čtverčíku). Znaků verzálkových titulků by také měly být *párovány* kvůli dosažení stejné optické šířky prokladu mezi nimi. Při párování se těsněji přisazují sousedící znaky s velkou optickou světlostí (viz pár VA v ukázce). Sázeční programy i dobré textové editory poskytují funkci, která provádí párování znaků automaticky.

Nestejná optická šířka prokladu nepárováných verzálek

Pro titulky všech úrovní se obvykle používá jednotný způsob vodorovného zarovnání, nejčastěji k levému okraji nebo na svislou osu okrajů stránky. Svisle musí být všechny titulky odsazeny od předchozího textu a při větším stupni písma i od textu následujícího. Odsazení před titulkem se volí větší než za ním, ale neuplatňuje se na horním okraji sazebního obrazce. Pokud má být dodrženo krytí řádkového rejstříku, volí se obě svislá odsazení i kuželka titulku jako celočíselný násobek kuželky základního textu.

Případné podtržení titulku se aplikuje pouze pod odstavcem, ne pod jednotlivými jeho řádkami. Atributy podtržení se volí tak, aby linka nenarušovala dolní dotahy znaků a aby její tloušťka odpovídala tloušťce tahů písma titulku.

Hierarchické číslování Titulky oddílů prvních dvou až tří úrovní (více pouze v odůvodněných případech, například v matematicky zaměřených diplomových pracích) mohou být hierarchicky číslovány. Číslo oddílu pak vyjadřuje jeho pořadí v nadřazeném oddílu vyšší úrovně. Jednou z možností rozlišení úrovní je použití různých druhů „čísel“. Pro hlavní úroveň se potom používají římská verzálková čísla (II), pro další úroveň latinkové verzálky v abecedním pořadí (B), pak arabská čísla (2), latinkové minusky (b) a případně i řecké minusky (β). Za minuskami se sází uzavírací závorka, za ostatními druhy pořadových symbolů tečka. Zbývajících text titulku je od symbolu odsazen nebo oddělen jen mezerou.

Výhodnější metodou hierarchického číslování je tzv. *desetinné třídění*, jehož hlavní předností je maximální přehlednost. Při desetinném třídění se používají pro číslování titulků složené výrazy, jejichž prvky jsou pořadová čísla aktuálního oddílu a všech oddílů jemu nadřazených. Pořadová čísla se uvádějí v sestupném pořadí úrovní a zapisují vesměs arabskými číslicemi. Pro čísla hlavní úrovně se někdy používá i římské nebo abecední verzálkové číslování. Oddělovačem úrovní je tečka, která se uvádí i za samostatným číslem hlavní úrovně.

Nazveme-li oddíly hlavní úrovně kapitolami, oddíly druhé úrovně sekcemi a oddíly třetí úrovně částmi, pak například výraz „11.4.7“ označuje sedmou část čtvrté sekce jedenácté kapitoly.

Vyznačování Účelem vyznačování je odlišně naformátovat takové části základního textu, které mají být vůči svému okolí opticky zvýrazněny – různé klíčové pojmy a důležité fráze. K vyznačování se nejčastěji používá jiný řez téhož písma, nejlépe *kurzíva*, nebo jiný druh písma. Ve druhém případě musí být vyznačovací písmo dostatečně odlišné a musí mít stejnou střední výšku (tj. výšku minusek bez horních a dolních dotahů) jako písmo základní.

Alternativně lze použít i *prostrkání* – jednotné zvětšení prokladu znaků ve všech vyznačovaných blocích textu o jednu až dvě desetiny čtverčíku (jeden až dva body). Prostrkány musí být i okrajové mezery bloků. Pro vyznačování delších či dokonce víceřádkových bloků textu však prostrkání není vhodné.

Pro vyznačování jmen a názvů lze použít *KAPITÁLKY*. Minusky pak jsou ve zvýrazněném textu nahrazeny verzálkami na střední výšku písma. Nejvhodnější jsou pro tento účel speciální kapitálková písma, obsahující minusky ve tvaru příslušně zmenšených (přitom však stejně tučných) verzálek.

Zcela nevhodným způsobem vyznačování je podtržení, které přeškrťává dolní dotahy znaků a působí jako cizorodý prvek, narušující harmonii textu.

Popisky a legendy Obrázky, tabulky, schémata a podobné prvky dokumentu mohou být opatřeny *popiskem*, určeným k jejich identifikaci. Popisek obsahuje stručný popis prvku a případně i číslovanou jmenovku, vyjadřující příslušnost prvku k jisté posloupnosti a jeho pořadí v ní. Například:

Tabulka 7: Indexy lomu křehkých materiálů
Obrázek 14: Dělení buňky ostrým nožem

Číslované jmenovky lze využívat ke křížovým odkazům typu „viz obrázek 14 na straně 30“. Pořadová čísla se sází vždy arabskými číslicemi a může jim předcházet číslo kapitoly (prvky jsou pak číslovány v každé kapitole samostatně). Oddělovač není předepsán, používá se však obvykle tečka, lomítko nebo spojovník.

Součástí popisku smí být i *legenda*, obsahující například seznam v obrázku použitých označení a vysvětlení jejich významu. Jinak může být legenda umístěna i uvnitř obrázku.

Popisky a legendy se sázejí jiným řezem písma, jiným písmem nebo menším stupněm písma než základní text dokumentu. Stupeň písma legendy může být ještě menší než stupeň písma popisku.

Záhlaví a paty stránek Pro sazbu záhlaví a pat stránek se používá zpravidla základní písmo, lze ovšem použít i písmo jiné. Záhlaví ani pata nesmí být příliš nápadné, stupeň jejich písma se proto volí nejvýše rovný stupni písma základního textu, případně ještě o bod nebo i o dva menší. Použít lze i verzálky, kapitálky, prostrkání nebo jiný než obvyčejný řez písma.

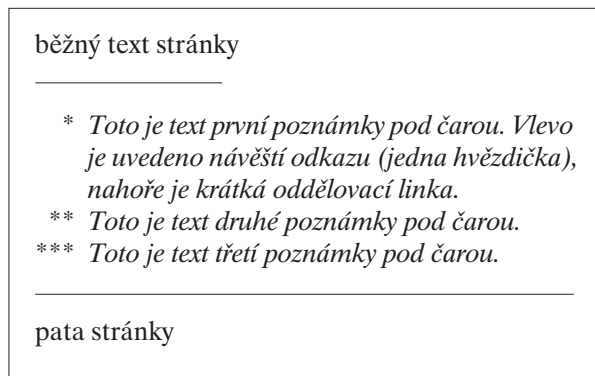
Dílčí prvky záhlaví a pat se vodorovně přisazují k okrajům stránky nebo se zarovnávají na jejich vswislou osu. Prvky odlišné povahy (například název práce a číslo stránky) musí být zřetelně opticky odděleny. Číslo běžných stránek knižního bloku se sází vždy arabskými číslicemi, čísla samostatně číslovaných stránek příloh mohou být sázena i římskými minuskami.

Poznámky Poznámky, vysvětlivky a komentáře, které jsou příliš rozsáhlé nebo z jiného důvodu nemohou být vloženy přímo ke komentovanému prvku textu, se umísťují souhrnně pod krátkou vodorovnou čáru k dolnímu okraji stránky, případně do zvláštního oddílu na konci kapitoly nebo celého dokumentu. Příslušný odkaz na poznámku je vložena těsně za komentovaný prvek – za poslední písmeno komentovaného slova, za interpunkční znaménko na konci komentované věty resp. až na konec komentovaného odstavce.

Ve funkci odkazů na poznámky se převážně používají jejich pořadová čísla v rámci stránky, v rámci kapitoly nebo v rámci celého dokumentu. Speciálně ve

funkci odkazů na *poznámky pod čarou* (umístěné na téže stránce jako odkaz) lze aplikovat i jinde nepoužívané nebo málo frekventované znaky a až tříznakové řetězce, pevně dané pořadím odkazu na stránce (například *, **, ***, †, ††, ††† pro prvních šest odkazů). Všechny odkazy se sází buď menším stupněm písma na pozici horního indexu nebo stejným stupněm písma do závorky a ostatní atributy formátu přebírají od okolního textu.

Pokud jsou texty poznámek vkládány na konec kapitoly, tvoří normální součást jejího textu – spojitě navazují na poslední řádný odstavec, od něž jsou odděleny pouze vlastním titulkem a případnou linkou. Pro texty poznámek, které mají být uvedeny až na konci dokumentu, je nutno vytvořit samostatnou kapitolu (začínající na nové stránce) a umístit ji za poslední kapitolu řádnou. Texty poznámek pod čarou se přisazují k dolnímu okraji aktuální stránky a od běžného textu oddělují svislým odsazením o výšce zhruba dvou řádek, zvýrazněným kratší vodorovnou čarou při levém okraji (viz obrázek). Používá se základní písmo základního nebo menšího stupně v obyčejném nebo kurzivním řezu.

*Příklad správné sazby
poznámek pod čarou*

Před textem poznámky se uvádí *návěští* příslušného odkazu, někdy doplněné o nějaké ohraničující znaky (například uzavírací oblouk závorky). Všechna návěští by měla být zarovnána k pravému okraji nejširšího z nich. Texty poznámek se od návěští odsazují buď úzkou mezerou nebo tak, aby se jejich levé okraje kryly se zářkami odstavců v základním textu stránky.

Texty programů Výpisy zdrojových textů programů se sází výhradně některým z neproporcionálních písem (se stejně širokými znaky). Pouze tak totiž mohou být tištěné řádky odsazovány pomocí mezer se stejným výsledkem jako ve vývojovém prostředí programu. Kvůli úspoře místa je vhodné použít menší stupeň písma a případně i sazbu do dvou sloupců.

Uvnitř kapitol se uvádějí pouze vybrané fragmenty textu programu, nezbytně nutné pro potřeby výkladu. Kompletní zdrojový text programu se do dokumentu diplomové práce zařazuje jako příloha, při velkém rozsahu nejlépe na disketě. V každém případě musí být důkladně okomentován a přehledně upraven.

Tabulky Obyčejný text v buňkách tabulek se sází základním písmem menšího stupně (zhruba o dva body). Záhloví sloupců a řádek mohou být zvýrazněna například tučným řezem základního písma, kontrastním typem písma nebo podtiskem (výplní) buněk. V buňkách prvního sloupce se text zarovnává obvykle k levému okraji, v ostatních buňkách na střed. Výjimkou jsou stejnorodá čísla, která musí být ve sloupci zarovnána na desetinnou čárku.

Hierarchii bloků buněk tabulky lze vyjádřit rozdílnou tloušťkou nebo počtem linek, kterými jsou orámovány – nejvýraznější jsou pak linky na obrysu tabulky, nejméně výrazné linky základní (půl bodu a méně). Linky musí být od textu uvnitř buněk vzdáleny alespoň jeden milimetr.

Literatura

- [1] BERAN, VLADIMÍR: *Sazba akcidenčních tiskovin*. Náchod, Agentura a nakladatelství Manuál, 1995. ISBN 80-901824-2-9.
- [2] BERAN, VLADIMÍR: *Typografický manuál*. Náchod, Agentura a nakladatelství Manuál, 1994. ISBN 80-901824-0-2.
- [3] BLAŽEJ, BOHUSLAV: *Ruční sazba (1)*. Praha, SNTL, 1971.
- [4] BLAŽKOVÁ, MILADA: *Diplomová práce a její zpracování*. České Budějovice, Pedagogická fakulta, 1985.
- [5] ČESKÝ NORMALIZAČNÍ INSTITUT: *ČSN 01 6910 Úprava písemností psaných strojem nebo zpracovaných textovými editory*. Praha, Český normalizační institut, 1997.
- [6] ČESKÝ NORMALIZAČNÍ INSTITUT: *ČSN ISO 690 (01 0197) Dokumentace – Bibliografické citace. Obsah, forma a struktura*. Druhé vydání. Praha, Český normalizační institut, 1996.
- [7] HAVELKA, JAN: *Počítačová typografie pro každého*. Praha, GRADA Publishing, 1995. ISBN 80-7169-165-8.
- [8] MINISTERSTVO PRŮMYSLU ČSR. POLYGRAFICKÝ PRŮMYSL GRŘ: *ON 88 2503 Základní pravidla sazby*. Praha, Vydavatelství Úřadu pro normalizaci a měření, 1974.
- [9] PTÁČEK, MICHAL: *Sazba a typografie. PC WORLD*, ročník 1994, čísla 1–12. ISSN 1210-1079.
- [10] ÚŘAD PRO NORMALIZACI: *ČSN 01 1001 Matematické značky*. Praha, Vydavatelství Úřadu pro normalisaci, 1961.
- [11] ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR: *Pravidla českého pravopisu (školní vydání)*. Praha, Pansofia, 1993. ISBN 80-901373-6-9.
- [12] WICK, KAREL: *Pravidla matematické sazby*. Praha, ČSAV, 1963.

Rejstřík

A		I		P	
abecední řazení	25	ilustrace	17	parchanty	19
akademické tituly	23	iniciálové zkratky	22	párování znaků	28
akronymy	23	interpunkce	21–22	pata stránky	16, 30
anotace	8			patitul	7
		K		poděkování	8
C		kapitálky	29	podtržení	29
citace	10	kapitoly	9	pomlčka	22
		krát	24	popisky obrázků	30
Č		kuželka	16, 27	poštovní směrovací čísla	24
čárka	21			poznámky	30
čas	24	L		programy	31
čísla	24	lámání odstavců a řádek	19	prohlášení	8
číslování		legenda	30	proklad řádek	27
~ obrázků a tabulek	30	letopočet	24	prostrkání	29
~ oddílů hierarchické	29	listy	7	protititul	8
~ stránek	16, 30	literatura	10	předsádka	7
		lomítko	22	přílohy	13
D				R	
datum	23	M		rejstřík	12
dělení slov	20	matematická sazba	24	~ řádkový	16
desetinné třídění	29	mezera mezislovní	19–21	~ neoddělitelná	24
desky	7	~ neoddělitelná	19	rozdělovník	20
dvojtečka	21	~ široká a úzká	21	rozteč řádek	27
		minus	24–25	rozvržení stránky	15
E				Ř	
em- a en-pomlčka	22	N		řádka hřbetní	7
		nadpisy (titulky)	28	řádkování	27
F		náležitosti dokumentu	7	řádkový rejstřík	16
formát textu	27	neoddělitelné prvky textu	19	řazení abecední	25
~ popisků a legend	30			řecká písmena	25
~ poznámek	30	O		řeky	19
~ programů	31	obchodní značky	9	řídké řádky	19
~ tabulek	32	obrázky	17		
~ titulků	28	~ popisky a číslování	30	S	
~ záhlaví a pat stránek	30	obsah	9	sazba	
~ základního	27	odstavce	19	~ matematická	24
~ zvýrazněného	29	odstavcová zarážka	27	~ poznámek	30
fotografie	17	okraje stránky	15	~ tabulek	32
		operátory matematické	25	~ textu programů	31
H		osamocené řádky	19		
hřbetní řádka	7	otazník	21		

~ vícesloupečná	17	T	vysvětlivky	30
sazba textu	19	tabulky	vyznačování	29
sazební obrazec	15	~ popisky a číslování	vzorce	24
seznam obrázků	9	tečka	vžité zkratky	23
sloupce	17	telefonní čísla		
složené zkratky	23	texty programů	Z	
spojovník	22	titul	záhlaví stránky	16, 30
stránka	7	titulky	základní text	27
~ číslování	16, 30	tituly akademické	zarážka	
~ okraje	15	tři tečky	~ odstavcová	27
~ rozvržení	15	třídění desetinné	~ stránková	10
~ svislé zarovnání	17		zarovnání do bloku	27
~ titulní	8	U	Závěr	10
~ záhlaví a pata	16, 30	Úvod	závorky	21
~ zaplnění	9, 17	uvozovky	zkratky	22–23
stránková zarážka	10		značky obchodní	9
středník	21	V	znaménko minus	24–25
		vazba		
Š		verzálkové titulky	Ž	
šířky mezer	20	vykřičník	žebřík	20

